

*Zsoldos Attila: A Druget-tartomány története 1315–1342.
Budapest, 2017. 302 p.*

A 14. századi Magyar Királyságon belül két nagyobb területi egységként Szlavóniát és Erdélyt különíthetjük el, melyek kormányzását Anjou uralkodóink helytartókra, bánokra és vajdákra bízta. A korabeli viszonyokat térképen tanulmányozó személy azonban hiába keresi, nem találja a Druget-tartományt. Ennek oka rövid időre szabott fennállása, mely I. Károly halála után a múlt egy visszavonhatatlanul eltűnő epizódjává tette. Ezt az epizódot kívánja megrajzolni Zsoldos Attila 2017-ben megjelent monográfiájában.

A szerző figyelmét a régió, ahol Aba Amadé, majd a Drugetek tartománya kialakult, már korábban felkeltette.¹ A Drugetekkel több tanulmánya foglalkozott, így korábban a család vagyonáról, Druget János és Vilmos kapcsolatáról,² valamint a tartomány működéséről is értekezett.³ Hosszan sorolhatnánk azon munkáit, amelyek a 13–14. század fordulójának politikátörténetével foglalkoznak, különösen a tartományurak, oligarchák kérdéskörében.

A monográfia öt fejezetben taglalja a Druget-tartomány történetét, végén utószóval és függelékkel. A mű előszavában a szerző az Anjou-kor kutatásának szükségességét hangsúlyozza.

A munka első fejezetében a tartományok, oligarchák helyzetével ismerkedhetünk meg a 13–14. század fordulóján. A tatárjárást követően az első tartománykezdemények kialakulásán át, az oligarchák személyét megismerve jutunk el az Abákig, akik az ország északkeleti felében kezdtek tartományépítésbe. Aba Amadé IV. Lászlótól I. Károlyig terjedő pályafutásának bemutatása azért indokolt, mert a Druget-tartomány földrajzilag csaknem egyezik Amadé egykori territóriumával. A szerző részletesen magyarázza a tartományúr és az oligarcha fogalmakat, majd hat oligarchikus tartományt különböztet meg. Legkésőbb a rozgonyi csatáig I. Károly III. András koncepcióját követte, kiegyezésre törekedett, erre a

1 Szepes megye kialakulása. In: *Történelmi Szemle*, 44 (2002) 19–31. p.; Nemes, szepesi nemes, aranyadó. In: *Történelmi Szemle*, 51 (2009) 419–429. p.; Kassa túsza. Pillanatfelvétel 1311-ből Aba Amadé familiájából. In: *Történelmi Szemle*, 39 (1997) 345–362. p.

2 Nádor és helyettese: Druget János és Vilmos. In: *Történelmi Szemle*, 54 (2012) 527–541. p.

3 A Druget-tartomány várnagyai. In: *Castrum*, 15 (2012) 33–42. p.; A Drugetek és a „hét vármege”. In: „Köztes Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk.: Bagi Dániel — Fedeles Tamás — Kiss Gergely. Pécs, 2012. 577–585. p.

kassai szerződés szolgál bizonyítékul. Végül leszámolt ellenfeleivel, ebben több részletezett tényező volt segítségére.

A három Druget-nádorról szóló fejezetben Fülöppel, Jánossal és Vilmossal ismerkedhetünk meg. Fülöp 1315-től szerepel forrásainkban, sorban nyerte el tisztségeit, 1323-ban az ország nádora lett. 1327-ben utód nélkül hunyt el, I. Károly pedig az öccsét, Jánost nevezte ki nádorrá. A Druget Fülöp alá tartozó, honorként bírt területet azonban unokaöccse, Vilmos kapta, aki már apja, János nápolyi útja idején helyetteseként tevékenykedett. Apja halála után I. Károly immár harmadik Drugetként őt is nádorrá tette. A fejezet végén Vilmos 1330. évi végrendelete kerül elemzésre, aki szintén örökös nélkül hunyt el.

A monográfia központi, harmadik fejezete a Druget-tartományt és annak működését taglalja. A fejezet négy alfejezetre oszlik, amelyek egymásból következően, logikusan rajzolják eléink egy, a szó valódi értelmében tartománnyá fejlődő régió történetét. A tartomány megszervezése (1.) alapvetően a Fülöp által *pro honore* elnyert megyékre épült (Szepes, Újvár). A megyék száma idővel bővült, többek között Tornával, Gömörrel, majd Vilmos idején Unggal és Zemplénnel. A megyékben lévő királyi várak kormányzásának elnyerésén túl a Drugetek több megyében örökjogon is várakhoz jutottak. A vizsgálat nem csupán a megyék számára korlátozódott, mert az félrevezető lenne. A régiót ugyanis nem a megyésispáni, hanem a királybírói kinevezés fogta össze, mely rokonítható a macsói bánok kormányozta öt déli megyében tapasztaltakkal. Nem a Drugetek nádori tisztsége hozta létre a tartományt, hanem annak uraiból lettek nádorok. A tartomány urainak a Drugetek közül kellett kikerülniük, erre János és Vilmos egyidejű működése a legjobb példa.

A megyék, várak, ispánságok (2.) alfejezetben a Drugetek által elnyert honorok leírását olvashatjuk. A várak, mint ispáni tartozékok kerültek kiosztásra, de akadt olyan megye, mint Gömör, ahol nem volt királyi vár, ezért nagy valószínűséggel a nógrádi Fülekkel pótolták azt. Hevesből és Zemplénből sincs adatunk várról, Ungban pedig Neviceke került adományként a Drugetekhez. A tartomány fennállása során a várak száma is változott, Fülöp hét, 1342-ben Vilmos már 23 erősséget irányított. Külön érdekes volt számomra mindezen adatok összevetése az Erdélyben (8), valamint Szlavóniában (13) honorként bírt várakkal. A tartományhoz szervesen kapcsolódtak a szepesi szászok és tizlándzsások. A Drugetekkel való viszonyuk elemzése arra világít rá, hogy a király ebben a kérdésben nem nádorai mellé állt. A tartomány bányavárosai, hospeskváltságos települései I. Károlytól városi jogokat nem kaptak, ennek oka abban keresendő, hogy privilegizálásukat követően kikerültek volna a honorból. A tartományt működtető familiárisok közül a legtöbben hosszú ideig mutathatók ki alispánként, ezzel együtt várnagyként

is. A megyék ilyen jellegű összevetése (Szepes/Heves és Borsod) a tartományon belüli különbségeket is jól érzékelteti.

A vizsolyi bíróság (3.) intézményének feltárása arra világít rá, hogy az itteni bíró nem alnádorként tevékenykedett, Perényi Miklós csak a tartományon belüli ügyekben járt el. A vizsolyi bíróság tevékenysége 1334-ben megakadt, de 1339-ben, élén Ruszkai Izséppel, újból életre kelt, igaz 1341-re elsorvadt. Az okokat találgatni lehet, valószínűleg Vilmos betegségével hozható kapcsolatba.

Lényeges kérdést érint az udvar és família (4.). Jóllehet mind a familiárisok köréről, mind az udvartartásról kevés információ állt a szerző rendelkezésére, mégsem mondható sikertelennek a vállalkozás. A várnagyoknak, alispánoknak a legtöbb esetben csak a neveiket tudjuk. Az udvar oszlopos tagja volt Apród István és az olasz Gery tárnokmesterek, Perényi Miklós és Ruszkai Izsép vizsolyi albírák. De ismerjük Druget Vilmos jegyzőjét, végrendelete pedig további személyzetről is beszámol. Az udvartartás, a Drugetek rezidenciái között tarthatjuk számon Szepeszt, Sáros, Terebest, bár Vilmos 1337 után inkább Visegrádon tartózkodott. A família tagjai közül nagy számban kerültek ki olyanok, akik királyi adományban részesültek (Tomori, Delnei, Perényi, Béli, Fonyi), nem mellesleg családi kapcsolataik is egyedi tendenciát mutatnak. A három Drugetet azonban változó összetételű familiáris szolgálta, ezek tartományon belülről való származására utaló okfejtés érdekes, hiszen a külföldi/idegen származásúak aránya is magas lehetett.

A negyedik fejezet a Druget-vagyont tárgyalja. Már Fülöp jelentős birtokokkal rendelkezett, ám János kifejezetten nem számított nagy birtokszerezőnek, habár Nevickét ő nyerte el. Vilmos ellenben tovább gyarapította a családi vagyont, 1335-ig nagyobb szerzeményeket könyvelhetett el. Zömében olyan várak kerültek hozzá, amelyeket I. Károly korábban hűtlenektől kobzott el. Jellemző a vagyongyarapodásra, hogy Fülöp a tartományában lévő váraknak mindössze 7, míg Vilmos 41%-át bírta örökjogon. Külön figyelmet érdemel Balog nembeli Doncs birtokainak ügye, ahol közvetetten egy másik bárói famíliával, a Szécsiekkel alakult ki feszült helyzet. Az 1330. évi végrendelet a hatalmas vagyon örökösére Druget Miklóst, Vilmos öccsét tette meg, tehát az elsőszülöttség elve alapján kívánt eljárni. Ennek a ténynek hatalmas jelentőségére hívja fel a szerző a figyelmet, hiszen éppen ez a dél-itáliai eredetű felfogás tette lehetővé a tartomány felszámolását.

A végrendeletet megerősítő I. Károly Druget Vilmos halálakor már ősei mellett nyugodott a fehérvári bazilikában. Az új politikai helyzetben I. Lajos és Erzsébet királyné karöltve bizonyos udvari körökkel a tartomány felszámolása mellett döntött, miként azt az ötödik fejezet tárgyalja. A politikai sakkjátszma kö-

vetkeztében Szécsényi Tamás vajda átmenetileg megszerezte ugyan a tartományt, viszont elveszítette Erdélyt, majd végül minden tisztségét. A megszűnő tartományból „kiszabaduló” megyék új ispánjai nem győzték okleveleikben hangsúlyozni, hogy egyedül I. Lajos kegyéből állnak helyükön. Druget Miklós Zemplén és Ung megyék élén maradhatott, a tartomány felszámolása tehát nem ellene, hanem a Druget-nádorok által képviselt kormányzati rendszer ellen irányult. A tartomány széthullásának mintegy jelképei Vilmos egykori familiárisai, akik uruk halála után szétszóródtak. 1343 januárjában végleges királyi döntés született a tartományon túl a Druget-vagyonról is. Nevickén, Barkón és Jeszenőn kívül további hat vár szállt vissza a koronára. A döntés azt jelzi, hogy a kortársak, a politikai elit, sőt maga a királyi család egyes tagjai is túlon túl veszélyesnek érezték a Drugetek tartományát, hatalmát, amelyet fel kellett számolni. A család továbbra is jelentős maradt, ám nem lettek az új uralkodó kegyének kivitelezettjei.

Az utószóban a szerző az előzetes munkahipotézissel kapcsolatos megjegyzéseket osztja meg az olvasóval, tévesként jelölve meg azt a feltevést, miszerint az oligarchák és a Drugetek hatalomgyakorlása hasonló lenne. A Druget-tartomány egy modell, amely már a kassai szerződésben testet öltött, igaz az Amadé-fiak ennek működtetésére szemmel láthatóan képtelennek mutatkoztak. A vizsolyi bíróság sem vált a tartomány bírói fórumává, hiszen a nemesek azt megkerülhették. A tartományt királyi akarat hozta létre, és I. Károly halálával ennek vesznie is kellett.

A terjedelmes munkát követően térképek, függelékek segítenek az eligazodásban. Nyolc darab, igényesen kivitelezett térkép mutatja be, miként épült ki a Druget-tartomány, de birtokaik gyarapodását is figyelemmel kísérhetjük, hiszen a tartományon túl lévő szerzemények is fel lettek tüntetve. Külön figyelemre méltó az a két térkép, amely az 1342. és az 1343. évi Druget-tartomány/birtokok közötti különbségre hívja fel a figyelmet. A függelékben Fülöp és Vilmos tisztségei, helyetteseik archontológiája is helyet kapott. A két nádor itineráriumának összeállítása különösen fontos, hiszen a hazai medievisztika már régóta hangsúlyozza az ilyen munkák közzétételét. A Druget-tartomány archontológiája zárja ezt a részt, a vizsolyi bírák, tárnokmesterek, alispánok, valamint összesen 24 vár élén álló várnagy felsorolásával. Helyet kaptak továbbá a tízlándzsások és a szepesi szászok ispánjai is. A munkát 20 oldalon keresztül bibliográfia követi, amely jelzi a szerző teljességre való törekvését, valamint a munka nagyívű kivitelezését. A személynév és földrajzinév-mutató segít eligazodni a monográfiában. A munka végén, fejezetekre lebontva 14 oldalas angol nyelvű összefoglaló kapott helyet, jelentős nemzetközi kitekintéssel.

Az igényes formában, közérthető megfogalmazásban írt munka a szakmai elvárások terén igen magas színvonalon kivitelezett, mely a történelem segédtudományai terén már részleteiben is előrelépést jelent (archontológia, itinerárium), egyes politikatörténeti kérdésekről nem is beszélve. A monográfia új eredményeivel jelentős mértékben hozzájárul a korszak megismeréséhez. Zsoldos Attila munkáját a forráshasználat nagyságát tekintve példaértékűnek, több évtizedes munkára támaszkodó kutatásának irányát pedig útmutatónak tartom, amely további vizsgálatokra ösztönöz és ad lehetőséget minden, az Anjou-kort kutató történész számára, hiszen — mint azt a mű előszavában is olvashatjuk — a korszak arisztokrata családjainak történeti feldolgozása továbbra is várat magára.

Farkas Csaba